

TARİHİ YAPILARA YENİ EK: GAZİANTEP TÜTÜN HANA ÇAĞDAŞ BİR ÇATI EKİ ÖNERİSİ

New Additions To Historic Buildings: A Contemporary Roof Addition Proposal For Gaziantep Tutun Han

Dr. Öğretim Üyesi Elif Tuğba YALAZ

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Konya/Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3024-2591>

Doç. Dr. Gülşen DİŞLİ

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Konya/Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2620-0492>

Mimar Tuğba ŞEN

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Konya/Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1147-8854>

ÖZET

Gaziantep'in merkezinde yer alan Tütün Han'ın tarihi 18. yüzyılın başlarına kadar dayanmaktadır. Yapı, Osmanlı döneminde tüccarlar tarafından tütün alımı satılan bir mekân olarak kullanılmış, günümüzde ise bazı hediyelik eşyaların satıldığı dükkânların ve kafenin bulunduğu bir yapıya dönüştürülmüştür. Tarihi yapıların zamanın değişen ihtiyaçlarına ve konfor koşullarına cevap verebilmesi ve içinde bulunduğu bağlamın sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için yeni işlevlere uyarlanması ve bunun sonucunda yeni eklentiler alması kaçınılmaz olabilmektedir. Bu araştırmanın amacı, 2007 yılında restorasyonu tamamlanan Tütün Han'ın işlev değişikliğinden sonra bir bölümünün kafe olarak kullanılmasının doğurduğu ihtiyaçları karşılamak ve çevresindeki yapılaşmaların tarihi dokunun algılanabilirliğini yitirmesini ortadan kaldırmak için orta avluda bir çağdaş çatı eki tasarımı önerisi sunmaktır. Çalışma kapsamında tarihi yapıya yeni ek yapılması ile ilgili ulusal ve uluslararası mevzuat, tüzük, bildirge ve standartlar detaylı olarak incelenmiş, literatür ve arşiv taraması yapılmıştır. Böylece, bahse konu mevzuat ve standartlar doğrultusunda tarihi bir yapıda ideal bir çatı ekinin parametreleri belirlenmiş, Tütün Han özelinde projelerinin incelenmesiyle ve mevcut bina analizleriyle örneklendirilmiştir. Sıcak kuru iklim bölgesinde yer alan Gaziantep ilindeki tarihi bir han yapısı için geliştirilen bu araştırmanın, günümüz konfor koşulları gereği orta avlusu kapatılmak istenen benzer iklim koşullarındaki tarihi yapılar için de örnek olması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tütün Han, tarihi yapıya yeni ek, çağdaş çatı eki, bina teknolojisi, mimari koruma.

ABSTRACT

The history of Tutun Han, located in Gaziantep city center, is dated to the beginning of the 18th century. The building was used as a place where tobacco was bought and sold by merchants during the Ottoman period and has been transformed into souvenir stores and a cafe at present. To respond to the changing needs and comfort conditions of the time and to ensure the sustainability of the context, it might be inevitable that historical buildings be adapted to new functions, and as a result, they might receive new additions. Hence, this study aims to suggest a contemporary roof addition proposal to cover the central courtyard of Tütün Han after its refurbishment to be used as a café in 2007, to meet its current needs and to eliminate the loss of perceptibility of the historical texture of the surrounding buildings. In the context of this research, national and international regulations, rules, charters, and standards related to new additions to historic buildings have been investigated in detail, in addition to literature and archival research. Thus, in line with the mentioned regulations and standards, parameters for ideal roof additions to historic buildings have been determined, and it has been exemplified in Tutun Han building by condition analyses and examining of its projects. This research, developed for a historical han, located in Gaziantep, a hot dry climate zone, is intended to be an example for other historical buildings in similar climatic conditions with central courtyard plan type intended to be closed to adapt to today's comfort conditions.

Keywords: Tütün Han, new additions to historic buildings, new roof additions, building technology, architectural preservation.

1. GİRİŞ

Tarihi yapıların ya da dokuların, günümüz yaşantısına adapte edilebilmeleri ve dolaylı olarak kullanımlarının devamlılığını sürdürebilmeleri, günümüz konfor anlayışını ve gereksinimlerini karşılayan mekânlara dönüştürülmeleri ile olanaklıdır. Bu adaptasyon süreci tarihi yapılara çağdaş ekleri de beraberinde getirmiştir. Eski binalara ek yapılması, mimarlık tarihinin başlangıcına kadar uzanan bir mimarlık olgusudur, öyle ki Mezopotamya, Antik Mısır ve İslam mimarisinde bunun örneklerini görmek mümkündür. Endüstri devriminden önce yapılan yeni ekler, form ve düzen olarak basit ve kısmi değişimler içermekte olup, çoğunlukta tarihi yapının detaylarının bir kopyası niteliğindedir. Sonraki dönemlerde ise yeni eklerin yapımında bir soyutlama ve eski ile yeni arasındaki süreklilikte bir azalma gözlenmektedir. Byard (1998) eski yapının anlamının yeni ekle birlikte nasıl değişebileceğini farklı örnekler üzerinden analiz etmiş, anlam biçimi korumanın önemine vurgu yapmıştır. Doğal değişimler, afetler, sosyal, ekonomik, kültürel, hatta politik dönüşümler farklı model ve türde ekleri beraberinde getirmiştir (Al-Jameel ve Saffo, 2011: 2-3). Dibner ve Dibner-Dunlap'a (1985) göre savaş, deprem, yangın gibi afetler sonucu tahrip olan yapılarda esaslı onarıma ihtiyaç duyulurken, aynı zamanda mimari programında genişleme ve değişim de söz konusu olabilmekte, fonksiyonel gereksinimlerdeki artış ve değişim süreci de yeni ekleri beraberinde getirebilmektedir. Guzmán Torres (2009) tarihi yapılar ve çağdaş ekleri arasındaki ilişkiyi analiz etmek için beş adet örneklem yapıyı incelemiş, özgün yapı ve yeni eklerini önemli mimari detayları, kütle/hacim, malzeme, yüzey özellikleri bağlamında detaylı olarak incelemiştir. Yavuz ve Yıldırım (2020: 747-760) ise tarihi yapılara yapılan çağdaş ekleri, uluslararası düzenlemeler, temel tasarım kriterleri ve konuyla ilgili güncel mimari konseptler bağlamında örneklem yapılar üzerinde analiz etmiştir.

Bu çalışma ile de Mimarlık Bölümü, Yapı Bilgisi Ana Bilim Dalında okutulan bir Yüksek Lisans dersinin çıktısı olarak, Gaziantep bölgesinde bulunan ve 2007 yılında restore edilerek yeniden işlevlendirilen Tütün Han, örneklem yapı olarak seçilmiştir. Yapının işlev değişikliğine uğraması bazı kullanıcı ihtiyaçlarını da beraberinde getirmiştir. Bu ihtiyaçların karşılanması için tarihi yapının avlusunun, yeni bir çatı eki ile kapatılması planlanmıştır. Araştırmanın amacı, öncelikle tarihi yapılara çağdaş ek uygulamalarına dair ulusal ve uluslararası standart, tüzük, bildirme ve yönetmeliklerde ve araştırmacıların konuyla ilgili yaptıkları çalışmalar kapsamında ideal bir çatı eki tasarımı ve uygulama ölçütlerinin tespit edilmesidir. Bu kapsamda Tütün Han örneğinde, yapı ve çevre analizleri sayesinde yapının orta avlusuna korumacılık çerçevesi ışığında çağdaş bir çatı eki tasarımı sunulması amaçlanmıştır. Ayrıca çağdaş ek tasarımında yeni malzeme ve güncel yapı tekniklerinin kullanılması, eski ve yeni malzeme ile yapı tekniklerinin ortaya konulan tasarım ve uygulama ölçütleri ve sürdürülebilirlik ilkesi bağlamında bir arada bütünlenmesi göz önünde bulundurularak çağdaş ek tasarımına yönelik öneri geliştirilmiştir. Çalışmada, literatür ve arşiv taraması ile analizlere dayanan örnekleme yönteminden hareket edilmiştir.

1.1. Tarihi Yapılara Çağdaş Ek Yapılması Kavramı ve Tasarım İlkeleri

Tanaç Zeren (2010: 29, 37-38) tarihi yapılara çağdaş ekler getirilmesinin iki temel nedenini; “yapıların restorasyonları sonucu verilen yeni fonksiyonların ihtiyaç duyduğu yeni mekân oluşumları ve büyük oranda hasar gören tarihi yapılarda işlevsel ve strüktürel açıdan bütünleme ihtiyacı” olarak belirtmiş, bu eklerin neler olabileceğini altı maddede özetlemiştir:

- ✓ Çatı eki
- ✓ Cephe eki
- ✓ İki yapı arasında geçiş elemanı olarak yeni ek
- ✓ Yangın merdiveni eki
- ✓ Saçak elemanı olarak yeni ek
- ✓ Tarihi yapının cephesinde yapılan bütünlemeler

Sönmez (2021) tarihi yapılara yapılan çağdaş eklerin giriş saçağı, çatı gibi yapının dışarıdan algılanan bölümlerinde, tarihi yapının yanında veya yapıyla bağlantılı yeni bir yapı şeklinde olabileceğini aktarmakta, Dişli (2018: 1-22) bunlara ek olarak, arka ek, dükkân önü eki ve bodrum kat eki olan tarihi yapıları, örneklerle açıklamaktadır. Koruma bağlamında bu çağdaş eklerin dışarıdan algılanabilir nitelikte olması ve yapıldıkları günümüz döneminin mimari üslubu, malzemesi ve yapı sistemini yansıtması beklenmekte, ölçek, zıtlık, form ve ritmin etkisi, çevre ve arazi ilişkileri, estetik, strüktürel, mekanik sistem ilişkileri dikkat edilmesi gereken diğer unsurlar olmalıdır (Tanaç Zeren, 2010: 32-33, 37). Yeni eklerin tasarımında mevcut tarihi yapıya öykünen, tekrarı niteliğinde bir tasarım yaklaşımı benimsenebileceği gibi, mevcut yapıyla kontrast oluşturan, ancak kimliğini zedelemeyen ve saygılı bir üslup da tercih

edilebilmektedir (Tanaç Kiray ve Yılmaz Karaman, 2006). Çağdaş eklerde genellikle çağdaş malzemelerin tercih edilmesinin başlıca nedenleri; hafif olmaları, görsel ve yapısal açıdan en az müdahale ile tarihi yapıya eklenilebilmeleri, geri dönüşümünün ve kaldırılmasının kolay ve tahribatsız olması, özgün yapı ile zitlik oluşturarak orijinal yapının kimliğini koruması ve aynı zamanda günümüz kimliğini yansıtması olarak sıralanmaktadır (Tanaç Kiray ve Yılmaz Karaman, 2006). Tarihi yapılara yeni ek kavramı ve tasarım ilkeleri konusunda yazında yer alan farklı araştırmacılara ait benzer ilkeler ise şu şekilde sıralanabilir (Baghasingh, 2015; Grimmer ve Weeks, 2010: 1-16; Guzmán Torres, 2009: 6, 12-14, 20-21; Semes, 2007; White, 2018: 27-30, 38, 40, 42; Yüceer, 2005: 89-90, 110; Yüceer ve İpekoğlu, 2012: 419-425):

- ✓ Yeni ekin tasarımı basit ve mütevazı olmalı ve tarihi yapıdan açıkça ayırt edilebilmelidir,
- ✓ Yeni ek inşa edilirken tarihi yapıya en az düzeyde zarar verilmeli, tarihi yapıda malzeme kaybı ya da karakter belirleyici özelliklerin zarar görmesi, tahrip edilmesi önlenmelidir,
- ✓ Yeni ek yüksek düzeyde görünür olmamalı, yapılması gereken hallerde arka ek ya da yan ek tercih edilmelidir,
- ✓ Yeni ekin malzeme ve renk seçimi tarihi yapının malzemesi ile uyumlu olmalıdır,
- ✓ Yeni ek, tasarım ve ölçek olarak tarihi yapıdan daha küçük olmalıdır,
- ✓ Yeni ekin özgün yapıyla ilişkisinde bağlam (çevre yapıların yüksekliği, işlevi, özgün yapının konumu, ana caddelerden görünürlüğü, erişilebilirliği), yapı-parcel ilişkisi (parseldeki yapı sayısı, sırası, sıralanışı, yönü, özgün yapıya göre konumu) kütle (konum, yerleşim, yönelim, ölçü, ölçek, oran) ve cephe kompozisyonu (çatı, kapı, pencere boşlukları, süsleme düzeni, detaylar, form, malzeme, renk) dikkate alınmalıdır,
- ✓ Tarihi yapının şehir içindeki yerleşimi, ana yollardan algılanması ve erişilebilirliği yeni ekten önce ve sonra göz önünde bulundurulmalıdır,
- ✓ Yeni ekin parsel içindeki konumu, doluluk-boşluk durumuna etkisi, parseldeki diğer yapılarla ilişkisi (sayı, sıra, yönelim, sınır) dikkate alınmalıdır,
- ✓ Yeni ekin özgün yapı ile olan ilişkisinde form, yükseklik, oran, üst yapı ve yapısal sistem özellikleri iyi analiz edilmelidir,
- ✓ Yeni ekin cephe tasarımında oran, ana akslar, dolu ve cam yüzeylerin oranı, cephe malzemesi, rengi, dokusu, üst örtünün eğimi ve malzemesi ile cephe öğeleri (pencere, kepenk, kolonat vb.) dikkate alınan unsurlar olmalıdır.

Uluslararası tüzük, bildirge, standartlarda ve ulusal mevzuatta tarihi yapılara yeni/çağdaş ek konusunda mevcut olan başlıca düzenlemeler aşağıda Tablo 1’de başlıklar halinde özetlenmiştir. Bu kapsamda, Tablo 1’de özetlenen söz konusu ilkeler, Tütün Han yapısı özelinde geliştirilen çağdaş çatı eki örneğine uyarlanmış ve değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Tarihi yapılara yeni ek yapılması konusunda uluslararası ve ulusal düzenlemeler¹

ULUSLARARASI DÜZENLEMELER	
ICOMOS, Venedik Tüzüğü, 1964, Madde 13	
	Tarihi yapıya olan ekler onun ilginç bölümlerine, geleneksel düzenlemelerine, kompozisyonuna ve çevresiyle olan ilişkilerine zarar vermediği, gölge düşürmediği takdirde izin verilebilir (ICOMOS, 1964).
ICOMOS, Çağdaş Mimarinin Antik Yapı Gruplarına Tanıtılmasına İlişkin Sempozyumun Kararı (The Resolution of the Symposium On The Introduction Of Contemporary Architecture into Ancient Groups Of Buildings), 1972:	
	Tarihi yapıların günümüz koşullarına uygun uyarlamaları ve yeni eklerinin değerinin önemi vurgulanmış, ekler yapılırken yapının artistik ve tarihi değerini zedeleyici her türlü imitasyondan kaçınılması, ancak kütle, ölçek, ritim ve görünüşün uygun kullanımına izin verilebileceği belirtilmiştir (ICOMOS, 1972).
Amsterdam Bildirgesi (The Declaration of Amsterdam), 1975, Bölüm “f”:	
	Tarihi yapıların rehabilitasyonu gerektiğinde yapının kompozisyonunda büyük bir değişiklik gerektirmeyecek şekilde gerçekleştirilmelidir (ICOMOS, 1975).
Tarihi Yapıların Rehabilitasyonu için İlkeler (U.S. Secretary of Interiors Standards for Rehabilitation and Guidelines for Rehabilitating Historic Buildings), 1990, Madde 9 ve 10:	
	Yeni ekler ve dış değişiklikler, tarihi yapıyı karakterize eden özellik, malzeme ve mekânsal ilişkileri yok etmemeli, özgün malzeme, ölçek, oran, boyut ve özelliklerle uyumlu olmalı, fark edilebilir olmalı, kaldırılmak istendiğinde tarihi yapının ve dokunun formunu ve bütünselliğini zedelememelidir (NPS, 1990: 55).

¹ Çatı eki ile ilgili tüzük, bildirge, standart ve mevzuat bir sonraki bölümde detaylı olarak açıklandığı için Tablo 1’e dâhil edilmemiştir.

Tarihi Yapıların Rehabilitasyonu için İlkeler (U.S. Secretary of Interiors Standards for Rehabilitation and Illustrated Guidelines for Rehabilitating Historic Buildings), 2011:

Yeni ekler yapılırken tarihi yapıda en az düzeyde malzeme kaybı olmalı, karakter belirleyici özellikler yok edilmemeli, dış eklenti, mümkünse arka ek veya ikincil, göze çarpmayan bir cephede planlanmalı, boyut ve ölçeği tarihi yapıyla uyumlu olarak tasarlanmalıdır. Eski ile yeni kolayca ayırt edilebilir olmalı, yeni kullanım için yeni bir kat tasarlanması gerektiğinde mümkün oldukça duvar düzleminden geriye çekilmiş ve kamusal alandan/ sokaktan algılanması güç olacak şekilde yapılmalıdır (Grimmer vd. 2011: ix-xi).

ABD, Milli Parklar Servisi, ITS 3, ITS 18, Orta Ölçekli Tarihi Yapılara Yeni Ek (United States, National Park Service, New Additions to Mid-Size Historic Buildings), 1999, 2001:

Tarihi bir yapıya yeni bir ek yapılacaksa onun arka ek olması veya ikincil/önemsiz bir cephede kurgulanması, ölçü ve ölçeğinin sınırlı ve tarihi yapı ile uyumlu olması, özgün yapının karakter belirleyici özelliklerini gölgelememesi ve eski ile yenin ayırt edilebileceği şekilde tasarlanması önerilmektedir. Yeni ek ile özgün yapı arasında tasarım esnasında dikkat edilmesi gereken temel unsurlar; ayırt edilebilir düzeyde benzerlik ve yeni ekin arka planda kalması ve ölçek, yerleşim, form ve malzeme konuları olmalıdır (NPS, 1999a; NPS, 2001).

ABD, Milli Parklar Servisi, ITS 10, Dış Merdiven/Asansör Kulesi Eki (Exterior Stair/Elevator Tower Additions), 1999:

Tarihi bir yapıya merdiven ya da asansör kulesi eklenmesi gerektiğinde tarihi yapının karakteri ile uyumlu olmalı, kamusal alanlardan hemen algılanmayan ikincil bir cephede konumlandırılmalı, yapım aşamasında özgün yapının karakter belirleyici özelliklerini zedelememeli, kütle, ölçü, ölçek ve mimari bakımlardan tarihi yapıyla uyumlu ancak ayırt edilebilir özellikte olmalı ve sökmü gerektiğinde özgün yapının bütünlüğüne ve forma zarar vermeden kaldırılabilir özellikte olmalıdır (NPS, 1999b).

ICOMOS, 14. Genel Kurulu, Victoria Falls, Zimbabwe, 2003, Madde "2.3":

Koruma uygulamasında yapısal ve malzeme özelliklerinin tam olarak anlaşılması gereklidir, yapının özgün, güncel ve daha önceki durumu, yapım teknikleri, değişiklikler ve bunların etkileri hakkında bilgi gereklidir (ICOMOS, 2003)."

UNESCO 15. Genel Kurulu, Viyana Bildirisi (Vienna Memorandum), 2005, Madde 21:

Tarihi yapılara yeni ek yapılması söz konusu olduğunda çağdaş üslupların kullanılması teşvik edilmelidir (UNESCO, 2005).

ABD, Milli Parklar Servisi, ITS 37 Tarihi Evlere Arka Ek (Rear Additions to Historic Houses), 2006:

Tüm yeni eklerde olduğu gibi arka ekler de ölçü, ölçek, kütle ve tasarım bakımından özgün yapıya göre arka planda kalmalı, kolay kaldırılabilir ve ayırt edilebilir olmalıdır (NPS, 2006a).

ABD, Milli Parklar Servisi, ITS 53, Erişim için Yeni Ek Tasarımı (Designing New Additions to Provide Accessibility), 2009

Tarihi bir yapıya erişim için yeni bir giriş yapılmak istendiğinde, tarihi yapının karakter belirleyici özelliklerine zarar vermeyecek, tahrip etmeyecek ve engellemeyecek nitelikte olmalı, tasarımı kütle, ölçü, ölçek ve mimari özellikler bakımından özgün yapı ile uyumlu olmalı, yapının önemini azaltmayıp ikincil pozisyonda tasarlanmalı ve yapının kopyası niteliğinde olmayıp fark edilir şekilde yapılmalıdır (NPS, 2009).

ABD, Milli Parklar Servisi, Koruma Özeti 14, (U.S., National Park Service (NPS), Preservation Brief 14), 2010:

Tarihi yapıya yapılacak yeni bir ek, onun önemli malzeme ve özelliklerini tahrip etme ve tarihi karakterini değiştirme potansiyeline sahip olup, eskiyle yenin ayırt edilmesi ve böylece yapının tescil edilme olasılığının azalmasına neden olabilmektedir. Yeni bir ek yapılması zorunlu ise yapının tarihi malzeme ve özellikleri ile tarihi karakteri korunmalı, eski ile yeni arasında görsel bir farklılık oluşturularak tarihi önem korunmalıdır (Grimmer ve Weeks, 2010: 1-16).

ICOMOS, Yeni Zelanda Tüzüğü- Kültürel Miras Değerine Sahip olan Yerlerin Korunmasına Dair Tüzük (Charter for the Conservation of Places of Cultural Heritage Value, ICOMOS New Zealand Charter), 2010, Madde "21":

Tarihi yapıya yapılan bir değişiklik veya ekleme, yerin orijinal formu ve dokusu ile uyumlu olmalı ve uygun olmayan veya uyumsuz form, ölçek, kütle, renk ve malzeme kontrastlarından kaçınılmalıdır. Adaptasyon, orijinal forma ve yapıya hükmetmemeli, aksine, tamamlayıcı nitelikte olmalı veya önemli ölçüde baskın olmamalı, kültürel miras değeri taşıyan bir yerin yerleşimini olumsuz yönde etkilememelidir (ICOMOS, 2010).

ICOMOS, Burra Tüzüğü (Charter for the Conservation of Places of Cultural Significance), 2013, Madde 22:

Yeni eklemeler veya diğer değişiklikler, yerin kültürel önemine saygı duyduğu ve bozmadığı veya anlaşılmasını engellemediği veya yorumunu ve önemini azaltmadığı durumlarda kabul edilebilir. Yeni ekler/değişiklikler kolayca tanımlanabilir olmalı, ancak yerin kültürel önemine saygılı ve minimum etkiye sahip olmalıdır (ICOMOS, 2013)."

ULUSAL DÜZENLEMELER

660 Sayılı İlke Kararı, 1999:

Tarihi bir yapıya yeni işlev verildiğinde yeni ek yapılmasının gerekmesi halinde ekin niteliği ve özgün yapıyla bütünleşmesine dair tasarımı hazırlanarak, koruma kurulunun görüşüne sunulmalıdır (KTB, 1999).

720 Sayılı İlke Kararı, 2006:

Kentsel sit alanının bulunduğu sokak ya da imar adasında korunması gerekli kentsel silüeti olumsuz etkileyebilecek konum ve yükseklikte yeni yapı yapılamayacağına dairdir (KTB, 2006).

731 Sayılı İlke Kararı, 2007:

Tarihi yapıya bitişik ya da harimlerinde dükkân, kulübe vb. ek yapılamayacağı, cami son cemaat bölümlerinin cemekeânla kapatılmayacağına dairdir. Yeni yapılacak abdest alma mekânlarının da içinde bulunduğu dokuya uyumlu ve malzeme seçiminin de tarihi yapıya uygun olması önerilmektedir (KTB, 2007).

1.2. Tarihi Yapıda Çağdaş Çatı Eki

Tarihi yapılara yapılan çatı tamamlamaları çağdaş ek kapsamında yaygın olan uygulamalar arasındadır. Konuyla ilgili standartlara bakıldığında, A.B.D Milli Parklar Servisi'nin Haziran 2006 tarihli, tarihi yapılara çatı eki yapılmasına dair standardında yeni bir çatı ekine, ancak özgün yapının önemli özelliklerini tahrip etmemesi ve tarihi yapı ve doku ile ölçü, ölçek, renk, malzeme ve karakter olarak uyumlu olması

halinde izin verilebileceği belirtilmiştir. Bahse konu standarda göre, çatı ekleri kamusal geçiş alanlarından fark edilmeyen, binanın ana kotundan geriye çekilmiş ve binanın tarihi karakterini tanımlayan özelliklerine zarar vermeyecek şekilde tasarlanmalı, genel olarak dört kattan daha az yüksek olan yapılar için hiç düşünülmemeli, çatı eki bir kat yüksekliğinden daha fazla olmamalıdır (NPS, 2006b). Yine, 2007 tarihli teknik notlarda; çatı katının genellikle tarihi bir binanın karakterini tanımlayan önemli bir özelliği olduğu vurgulanmakta, buna göre, rehabilitasyon projesinin bir parçası olarak önerilen çatı ekinin, özgün yapının karakterini korumak için dikkatlice tasarlanması gerektiği, boyut ve tasarım açısından tarihi yapının kütlesi, ölçeği, malzemeleri ve özellikleri ile uyumlu, ana cephelerden yeterince uzağa çekilmiş, kamusal alandan çok fazla algılanmayan ve birden fazla kat olmayacak şekilde tasarlanması önerilmektedir (NPS, 2007a). 2007 tarihli bir diğer standart ise tarihi tiyatro binalarına çatı eklenmesi veya mevcudun değiştirilmesine dairdir ((NPS, 2007b). Söz konusu standarda göre bir çatı ekinde farklı olarak, tiyatro binasının özgün işlevinde işletilmesi için gerekli olan bu çatı katı mekânının kütle ve yükseklik ölçülerinin özgün bina ile yarışmayacak şekilde minimumda tasarlanması ve mimari detay bakımından oldukça sade ve asgari düzeyde detayda olması beklenmektedir. Ayrıca, yapım malzemesinin özgün bina ile uyumlu olması ve dikey yerine yatay olacak şekilde, bezeme ve tabeladan arındırılmış olarak tasarlanması amaçlanmalıdır (NPS, 2007b). Houston şehri tarihi koruma rehberinde ise yeni çatı ekinin eğiminin özgün yapının çatı eğimine eşit ya da daha az olması gerektiği, çatı arası/ çatı katı ekinin özgün yapı üst örtüsünün kapladığı alanın dışına taşmaması önerilmektedir. Ayrıca, ön cepheden en az yarısı kadar geriye çekilmiş ve mümkün oldukça arka cepheye yakın olarak yerleştirilmesi gerektiği, yüksekliğinin özgün yapının yüksekliğini geçmemesi öneriler arasındadır (City of Houston Planning and Development Department, 2015).

Tarihi yapıya çağdaş çatı eki yapılması konusunda Tanaç Zeren bu uygulamaların hasar gören bölümlerde bütünleme niteliğinde olabileceği gibi arkeolojik alanlarda strüktür niteliğinde koruyucu çatı olarak da yapılabileceğini aktarmaktadır. Özellikle Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri sonucu bombalanan yapıların, yeniden kullanımı ve bu süreçte yapılara çatı eki yapılması söz konusu olmuş, hafif bir malzeme olan ve hızlı üretilebilen çelik taşıyıcılı ve cam kaplamalı çatı ekleri yaygın olarak kullanılmıştır (Tanaç Zeren, 2010: 37-38, 43). Köşklük Kaya da tarihi yapılara çağdaş çatı eki yapılması uygulamalarını İtalya örneği üzerinde detaylı olarak incelenmiş, bilinçli ve duyarlı yaklaşımların neler olabileceğini aktarmıştır. Avluların modern ve şeffaf bir üst örtü ile kapatılması, teras bölümünün şeffaf bir çatı ile örtülmesi, sade ve nötr bir dille cepheden geriye doğru çekilerek teras katında çatı eki oluşturulması, hafif ve kolaylıkla geri döndürülebilir nitelikte teras çatı uygulaması, tarihi yapının çatısı üzerine sade, nötr ve özgün yapıyla aykırılık oluşturmayacak nitelikte yeni bir kat düzenlemesi yapılması, İtalya'da gözlemlenen başlıca çatı eki uygulamaları olmuştur (Köşklük Kaya, 2012).

2. TÛTÛN HAN'IN MİMARİ TANIMI

Gaziantep İli, Şahinbey İlçesi, Külekçi Çarşısının da yer aldığı kentsel sit alanı içinde 44 pafta, 766 ada, 4 parselde yer alan, mülkiyeti 9 Şevval 1214 H./6 Mart 1800 tarihli Hüseyin Ağa bin Nur Ali Ağa vakfına ait2 tescilli taşınmaz yapının inşa veya onarım kitabesi mevcut değildir (Şekil 1). Yapı, Gaziantep'te vaktiyle mevcut olan 31 handan biridir (Anonim, 2016: 124). Bunlardan bir kısmı yok olmuş, bir kısmı ise mimari ve işlevsel yönden değişikliğe uğrayarak günümüze kadar ulaşmıştır. Plan tipolojisi olarak iki katlı, tek avlulu hanlar grubundadır (Anonim, 2005: 155-156; Özuslu, 2016: 23). Yapıya ait en eski bilgi 1754 tarihli Şer'i Mahkeme Sicillerinde geçmekte, bu belgede Antep'e çeşitli bölgelerden getirilen tütünlerin Hacı Mehmed tarafından idare edilerek bu handa satıldığı ve gümrük işlemlerinin de burada yapıldığı belirtilmektedir. Tütün, Osmanlı topraklarında 17. yüzyılda yaygınlık kazanmış, 1735 yılından itibaren de Antep bölgesinde tütüncü esnafı görülmeye başlamıştır (Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021). Buradan, yapının 1735-1754 tarihleri arasında inşa edilmiş olabileceği değerlendirilmektedir.

Kesme taştan inşa edilmiş hana, yuvarlak kemerli, siyah ve beyaz taşlarla örülmüş güney yönündeki tek giriş kapısından girilmektedir. Girişin doğusunda ve batısında sokağa açılan dükkânlar yerleştirilmiştir. Giriş koridorundan avluya, iki sivri kemer arasında yer alan bir çapraz tonozlu mekân aracılığı ile ulaşılmaktadır. Zemin kat planı, basık kemerli kapı ve pencereleri olan ve avluya açılan oda dizilerinden oluşmaktadır. Mekânların doğal yollarla aydınlatılması yalnızca avluya ve sokağa bakan kapı ve pencerelerden sağlanmaktadır. Hanın üst katına (çatı arasına), giriş bölümünün karşısında, kuzeyde yer alan taş merdivenle çıkılmaktadır. Kuzey kanadında, bodrum katta, üç odanın altında ve kuzeye doğru uzanan,

² Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı, Vakfiye Arşivi.

merdivenle inilen bir mağara kısmı yer almaktadır. Bu yeraltı mağarasının doğu köşesinde, zeminden iki metre kadar aşağıda güneybatı ve doğu yönlerde ilerleyen bir livas sistemi yer almakta, mağaranın girişinde ise bu livasla bağlantılı bir de kuyu bulunmaktadır (Obruk Araştırma Grubu, 2012: 86-87). Tütün Hanın en son restorasyonu 2006-2007 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmiş, bu onarımla birlikte handa hediyelik eşya, geleneksel mutfak malzemeleri gibi ürünler satan dükkânlar ve bodrum katı da mağara kafesi olarak düzenlenmiştir. Hanın avlu kısmı ise kafeteryanın açık alanı olarak kullanılmaktadır. Hanın kuzey, doğu, batı cephelerinin hemen bitişiğinde komşu yapılar mevcuttur. Bu nedenle, bu cepheler sağırdır. Yapının sadece güney cephesi ve avlu cepheleri güneşten yararlanabilmektedir. Hanın kuzeyindeki yapı 12 m, doğusundaki yapı 13 m, batısındaki yapı ise 8,5 m yüksekliğe sahiptir (Şekil 2). Tütün Han'ın çevresinde Tarihi Bakırcılar Çarşısı, Kürkçü Han, Şire Han, Karatarla Camii, Zincirli Bedesten, Ömeriye Camii, Nuri Mehmet Paşa Camii, Hışva Han, Büdeyri Han, Tahtani Camii, Millet Hanı, Gümrük Hanı, Alaüddöve Camii gibi çok sayıda tarihi yapı bulunmaktadır, bu yüzden yapının bulunduğu bölge önemli bir kentsel sit alanıdır (Şekil 3). Kent ölçeğinde bakıldığında her gün çok yoğun insan kitlelerinin kullandığı bir bölge olması açısından Tütün Han turistlerin ve yerli halkın sürekli ziyaret ettiği bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. 2007 ve öncesinde henüz restorasyonu yapılmadığı yıllarda kullanılmaz bir halde olan Tütün Han, restorasyon sonrası eski canlılığını kazanmıştır. Yapının eski canlılığını kazanması ise kullanıcı konforunun sağlanabilmesi olgusunu kaçınılmaz hale getirmiştir.

Şekil 1. Yapıya ait parselasyon planı (a) ve onarım öncesi fotoğrafları: giriş portalı (b), üst kata çıkış ve bodruma iniş merdivenleri (c) (Anonim, 2005: 155; Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

Şekil 2. Tütün Han'ın onarım sonrası fotoğrafları (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

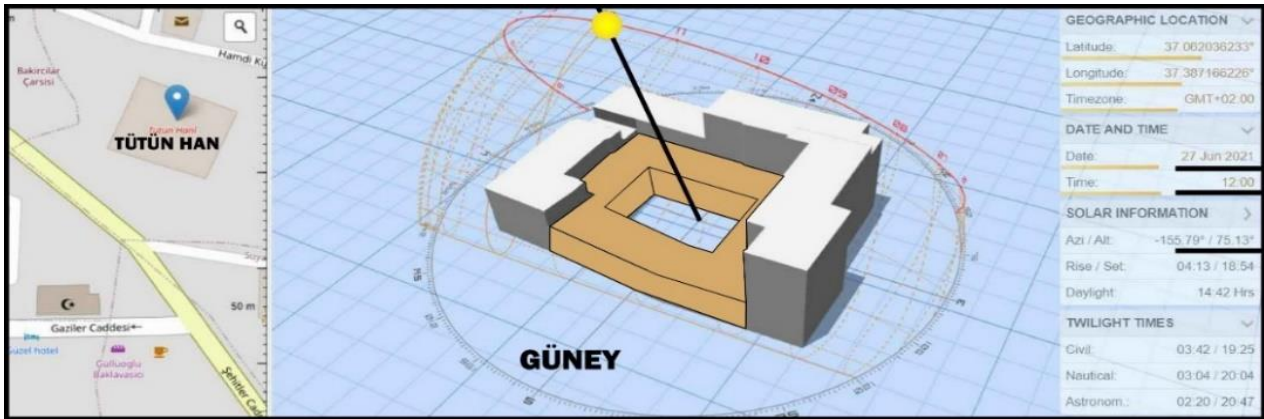
Hanın güney cephesi aynı zamanda sokağa bakan cephedir. Bu sokak beş metre genişliğe sahip olup yoğun insan kitlelerine maruz kalmaktadır ve sokağın diğer kısmında boylu boyunca sekiz metre ve beş metre yüksekliğinde yapılar yer almaktadır. Tütün Hanın yüksek duvarlı yapılarla çevrili olması, tarihi yapının varlığının sokaktan geçen insanlar tarafından algılanabilirliğini oldukça azaltmıştır. Han adeta yüksek duvarlar arasında sıkışmış durumdadır. Oldukça aktif bir lokasyonda bulunan Tütün Han'ın ziyaretçi sayısı da bir o kadar fazladır, sokağın sonunda ayrıca Kürkçü (Pürsefa) Hanı bulunmakta, böylece kullanıcı sayısı yerli yabancı turistlerle birlikte katlanmaktadır.

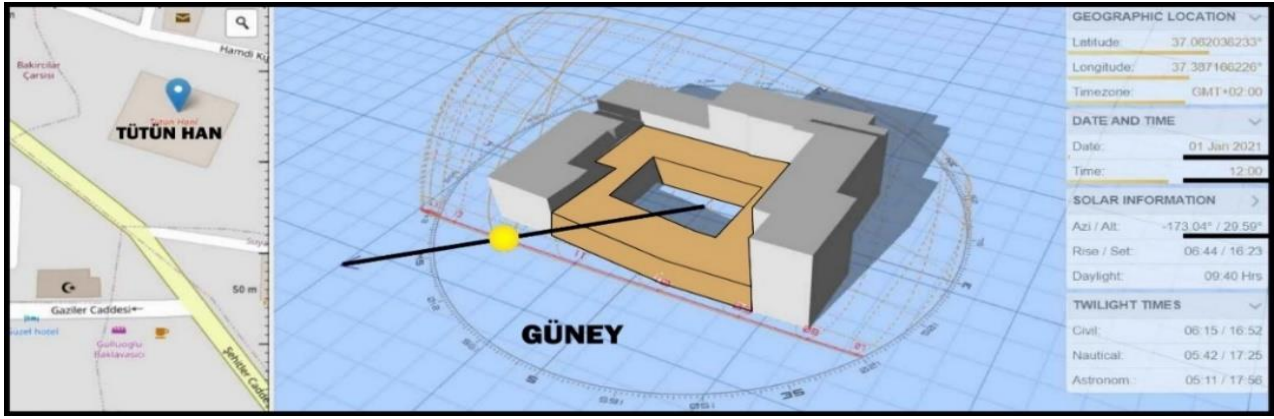
Şekil 3. Tütün Han'ın yakın çevresinde yer alan tarihi yapılar (a-Ömeriye Camii, b-Nuri Mehmet Paşa Camii, c-Hışva Han, d- Büdeyri Han, e- Tahtani Camii, f- Millet Hanı, g-Gümrük Hanı, h- Alaüddevle Camii, i- Boyacı Camii (Yazarlara ait fotoğraf arşivi, 2017).

2.1. Gaziantep İli İklim ve Bölge Özellikleri ve Tütün Han Güneşlenme Analizi

Köppen-Trewartha iklim sınıflandırılmasına göre Gaziantep'in iklimi Dohk harfleriyle tanımlanmakta ve her harfin bir anlamı bulunmaktadır. Do hecesi ılıman denizsel iklim anlamına gelmektedir ve yılın en soğuk ayına ait hava sıcaklığı minimum 2°C'dir. Üçüncü ve dördüncü harfler ise yaz ve kış aylarıyla ilgili bilgileri içerir. H harfi yazları çok sıcak ve hava sıcaklığının 28°C ila 34.9°C arasında değiştiği, K harfi ise kışları serin ve hava sıcaklığının 0.1°C ila 9.9°C arasında değiştiği anlamına gelmektedir. Kış aylarında hava sıcaklığı gündüzleri nadiren eksiye düşmektedir ve yazları da çok sıcak geçmektedir (Bölük ve Kömüşçü, 2018: 1-19). Haziran ayında güneşin Tütün Han'a ulaşma açısı 75,13 dereceyi bulmaktadır, Ocak ayında ise açı 30 derecelere kadar küçülmektedir (Şekil 4, Şekil 5). Özellikle yaz aylarında Tütün Han'ın avlu bölümü 75 dereceleri bulan, dike yakın güneşin gelme açılarında maruz kalmaktadır. Şekil 4'te dike yakın gelen bu açılar, Tütün Han'ın avlusunun herhangi bir gölgelenmeden yararlanmadığını göstermektedir. Bu durum ise artık kafeteryanın açık alanı olarak hizmet veren Tütün Han'ın avlusunu kullananları olumsuz olarak etkilemektedir. Tarihi Tütün Han bölgesinde hâkim rüzgâr kuzey-kuzeybatıdan esmektedir. Hanın açık avlulu alanı, kuzey ve batı cephelerinin bitişiğinde bulunan yapıların yüksek duvarları sayesinde hâkim rüzgârdan çok fazla etkilenmemektedir.

Şekil 4. Tütün Han'a Haziran ayında güneş ışınlarının gelme açısı

Şekil 5. Tütün Han'a Ocak ayında ait güneş ışınlarının gelme açısı

3. LAMİNE AHŞAP TEKNOLOJİSİ VE TÜTÜN HAN'A ÇAĞDAŞ BİR ÇATI EKİ TASARIMI

Ahşap, tarih öncesi dönemden endüstri çağının başlangıcına kadar çevre ile kullanıcı arasında önemli bir role sahip olmuştur. En eski yapı malzemelerinden biri olan ahşap, yapımın başlangıcından itibaren var olmayı sürdürmektedir. Bin yılı aşkın süredir ahşap inşaatı hakkındaki bilgi ve mimari dil tüm dünyaya yayılarak coğrafi sınırlara bağlı olmaksızın gelişme göstermiştir. Böylece ilk yapım teknikleri gelişerek, yapı malzemesi olarak ahşabın detaylandırılmasıyla ilgili bilgi ve beceriler hakkında zamanla büyük bir birikim sağlanmıştır. Başlangıçta basit bir konutla ilişkilendirilirken ahşap, daha sonraları karmaşık düzenler/sistemler/yapılar için kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde ise bu bilgilerin geliştirilerek modern mimarlığa dâhil edilmesi büyük önem taşımaktadır (Herzog vd. 2004: 24). Herhangi bir işlem görmeden kullanılan ahşaba masif ahşap denilmektedir. Masif ahşap sağladığı avantajlar nedeniyle birçok yapıda kullanılmıştır. Ancak yapıların karmaşıklık düzeyinin artması ve geniş açıklık geçilmesi gibi konuların ön plana çıkmasıyla yerini betonarme ve çelik gibi yapı malzemelerine bırakmıştır. Son yıllarda ahşap teknolojisinde yaşanan gelişmelerle birlikte ahşabın özellikle taşıyıcı sistem malzemesi olarak kullanım alanları yaygınlaşmaya başlamıştır (Bilici, 2006: 12; Barutçu, 2020: 7). Ahşabın performans özelliklerinin iyileştirilmesi doğrultusunda yapılan çalışmalar sonucunda ahşap parçalarının tutkalla birleştirilmesi ile lamine ahşap ortaya çıkmıştır (Barutçu, 2020: 9). Lamine ahşap, mukavemetinin azalmasına neden olan ahşabın büyümeye bağlı olan kusurlarının kısmen ortadan kaldırıldığı gelişmiş bir ahşap ürünüdür (Herzog vd. 2004: 40). Kısaca lamine ahşap oluşturma teknolojisi, küçük boyutlu tahtaların tabakalar halinde yapıştırılması sayesinde hammaddenin daha ekonomik şekilde kullanıldığı ve üretim yöntemi sayesinde malzemenin fiziksel ve mekanik özelliklerinin daha iyi hale getirilmesi şeklinde tanımlanabilmektedir. Lamine ahşap üretiminde farklı ağaç türleri, tabaka sayısı, boyut ve şekiller uygulanabilirken, yapılan hesaplamalar doğrultusunda enine ve boyuna yerleştirilen tabakalar ile ahşabın mukavemeti artırılabilir (GNC Wood Design, 2021). Ahşaba göre daha düzgün dağılıma ve yüksek mekanik özelliklere sahip kompozit bir malzemedir. İnce ahşap plakalar, suya, neme, sıcaklığa ve biyolojik etmenlere karşı dayanıklı yapıştırıcılar ile bir araya getirilmektedir. Lamine ahşap yüksek prefabrikasyon özelliğine sahip olup, en hafif yapı elemanlarından birisidir. Öne çıkan elastik ve mekanik özellikleri sayesinde kiriş ve kolon üretiminde ve geniş açıklıklı yapılarda kullanılabilir (Kuzman vd. 2010: 197-198). Basit düz bileşenlerin yanı sıra tek veya çift eğimli ya da uzunlamasına eksen/aks etrafında döndürülmüş formlar mümkündür (Herzog vd. 2004: 40). Ekolojik yaklaşımla değerlendirildiğinde diğer malzemelerle yarışabilecek niteliklere sahip olmasının yanı sıra fiziksel, mekanik ve teknolojik özellikleri, lamine ahşabı yapım sürecinde vazgeçilmez kılmaktadır (Kuzman vd. 2010: 203). Üretim sürecinde harcanılan enerji miktarının diğer malzemelere oranla daha düşük olması da büyük bir avantaj sağlamaktadır (Moody ve Henandez, 1997: 1-5). Ayrıca malzemenin estetik değeri ve zorlu mimari formların oluşumuna olanak sağlaması, malzemenin önemini arttırmaktadır (Kuzman vd. 2010: 203). Kısacası lamine ahşap;

- ✓ Mukavemetli,
- ✓ Çevre dostu,
- ✓ Estetik,
- ✓ Kaynak tasarrufu sağlayan,

- ✓ Dayanıklı,
- ✓ Şekil verilebilir,
- ✓ Yangın dayanımına sahip,
- ✓ İşlenebilir özelliklere sahip bir malzemedir (Anonim, 2003: 6-7).

Moody and Hernandez (1997: 1-15) özellikle mukavemet/ağırlık oranı açısından lamine ahşabın çatı sistemleri için belirgin avantajları olduğunu, şekil ve boyut açısından oldukça esnek oluşuyla büyük bir avantaj sağladığını ifade etmektedir. Doğru tasarlanmış olan lamine ahşap yapılar minimum bakım gerektirmektedir. Bu bakımdan nem dengesinin korunması önemli hale gelmektedir (Moody ve Hernandez, 1997: 1-36).

Uyar (2008: 13) arkeolojik sit alanlarında uygulanan koruma çatılarının kaldırılabilir ek yapı özelliğine sahip olacak şekilde tasarlanması gerektiğini ifade etmektedir. Koruma amacıyla yapılan çatıların/üst örtülerin tasarımında, mevcut alanın genişleyebileceği dikkate alınmalıdır (Uyar, 2008: 18). Bu bağlamda üst örtü tasarımında sökülüp takılabilme, eklenebilme, geri dönüştürülebilme ve çevresel koşullara dayanıklı olma özelliği, lamine ahşabın tercih edilmesinde etkili olmaktadır. Türkiye’de arkeolojik alanlarda uygulanan lamine ahşap/ahşap üst örtü uygulamaları bulunmaktadır. Bunlardan biri Malatya’da yer alan Arslantepe höyüğünde uygulanmıştır (Şekil 6). Benzer şekilde Çatalhöyük Kuzey alanı üzerinde lamine ahşap koruma çatısı/üst örtü tasarlanmıştır (Şekil 7).

Şekil 6. Malatya Arslantepe Höyüğü üst örtü/koruma çatısı (Yazarlara ait fotoğraf arşivi, 2018).

Şekil 7. Çatalhöyük kuzey alanı üst örtü/koruma çatısı (Yazarlara ait fotoğraf arşivi, 2018).

Birincil işlevi tütün alınıp satılan ve tütünün gümrük işlemlerinin yapıldığı bir yapı olarak hizmet veren Tütün Han’ın değişen zaman ile hala bu işlevi devam ettirebilmesi mümkün olamamıştır. Eski canlılığını kaybeden han yapısı kafeterya olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Aynı zamanda bazı hediyelik eşyaların satıldığı küçük dükkânlara da ev sahipliği yapmaktadır. Bu çalışma kapsamında günümüzde aktif olarak kullanılan ve kafeteryanın açık alanına hizmet eden Tütün Han’ın avlusu için yeni işlevin getirdiği bazı ihtiyaçları karşılamak ve çevresindeki yapılaşmaların tarihi dokunun algılanabilirliğini yitirmesini ortadan kaldırmak için çağdaş bir çatı eki tasarımı önerisi sunulmaktadır. Yapının bulunduğu tarihi doku ile uyum sağlaması, Gaziantep iklim koşullarına uyumlu olacağı düşünülerek lamine ahşap bir üst örtü önerisi geliştirilmiştir.

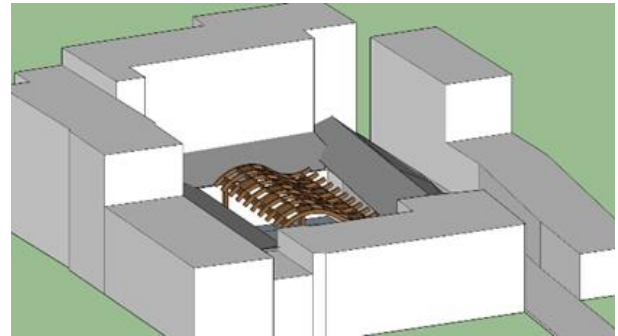
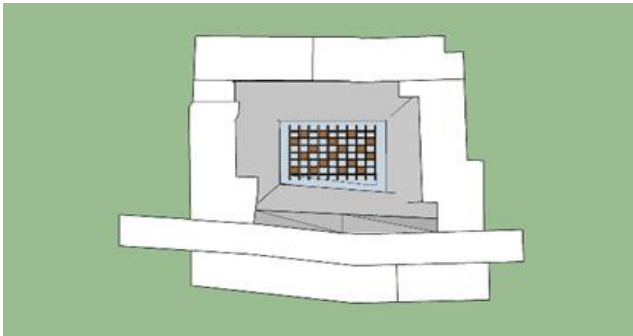
Yapılan güneş analizleri doğrultusunda avlunun yoğun olarak güneş ışığına maruz kaldığı görülmektedir (Bkz. Şekil 4- 5.). Kafeteryanın açık alanı olarak kullanılan avluda kullanıcılar, güneş ışığından olumsuz etkilenmektedir. Oluşan bu olumsuz etkilerden korunmak amacıyla, işletme sahipleri tarafından avlu içine ahşap iskelet ve asma germe sistemlerinden oluşan bir çözüm önerisi getirilerek gölgelik alanlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Tüm bu nedenlerden dolayı yazın güneşin olumsuz etkilerinden korunma ve kullanıcı konforunun artırılması amacıyla yarı açık bir üst örtü tasarımı önerilmiştir. Gaziantep yöresinde birçok avlulu yapı yer almaktadır. Avlular hem iklimsel açıdan hem de mimari dokunun bir parçası olarak bölge için büyük önem taşımaktadır. Avlunun yaz aylarındaki serinletici etkisinin sürdürülebilmesi ve

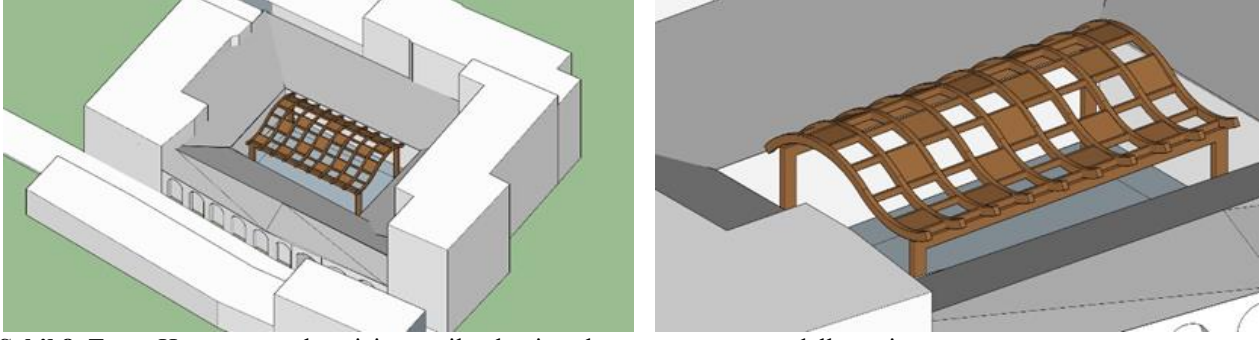
geleneksel dokunun korunması yarı açık üst örtü tasarımıındaki önemli girdilerden olmuştur. Bu araştırma kapsamında avluya tasarlanacak olan üst örtünün tarihi Tütün Han'a zarar vermeden gerçekleştirilmesine özen gösterilmiştir. Bu anlamda tarihi dokuda ek kavramına ilişkin ilkelerin dikkatle incelenmesine özen gösterilmiştir.

Herhangi bir tarihi yapıya yeni ekin eklenmesi söz konusu olduğunda bu ekin tasarımında dikkat edilmesi gereken ve tasarımcıyı birçok alanda sınırlayan unsurlar vardır. Tütün Han'ın avlusu için önerilen çatı ekinin boyutlarını belirlemeden önce nereye konumlandırılacağına karar verilmiştir. Çatı eki, tarihi yapıya hiçbir şekilde temas etmeyecek şekilde, 1.50 m olan mevcut yapı saçak genişliğinin bitiş hizasında avlunun orta kısmına yerleştirilmiştir. Standartlar incelendiğinde, tarihi yapılara herhangi bir çatı eki getirilmesi durumunda, çatı eki, mevcut yapı yüksekliğinden ancak mevcut yapı bir kat yüksekliğinin maksimum %50'si kadar yüksek olabilmektedir. Böylece özgün yapının tarihi ve mimari değerinin zarar görmemesi amaçlanmaktadır. Ayrıca özgün yapının birincil cephesinden daha geri konumda olacak şekilde çatı ekleri eklenmelidir. Çatı ekleri eğer bu kriterlere dikkat edilerek tasarlanır ise tarihi yapılara göre daha az dikkat çekici olacak ve ikinci planda kalması sağlanacaktır (NPS, 2006b). Tütün Han'ın bir kat yüksekliği dört metredir ve bu yüzden çatının en yüksek noktası altı metre olacak şekilde tasarım yapılmıştır. Çatı ekinin hem yataydaki hem düşeydeki boyutları, hem de özgün yapıda konumlandığı yer sayesinde çatı eki mevcut yapının birincil cephesinin yer aldığı kamuya açık ana caddedeki kullanıcılar tarafından fark edilemeyecek boyutlarda tasarlanmıştır. Yeni ekin tasarımına dair kuramsal yaklaşım olarak ise zıtlık ilkesi benimsenmiştir. Özgün yapıya ait geleneksel mimariden farklı olarak yatay taşıyıcılarda tekrar eden eğrisel formlar kullanılarak, yeni ile eski arasındaki dönemsel farkın kolaylıkla algılanabilmesi amaçlanmıştır.

Yeni ekin tasarımına dair biçimsel kriterler olarak malzeme, doku, renk, ayrıntı, oran, hacim gibi kriterlere değinildiğinde, malzeme olarak hem geleneksel mimariye hem de çağdaş mimariye atıfta bulunacak lamine ahşap tercih edilmiştir. Lamine ahşabın kullanılmasının diğer nedenleri ise çağdaş teknolojilerle üretilen bu yapı malzemesine kolaylıkla istenilen formların verilebilmesinden, doğaya ve insan sağlığına zarar vermeyen organik bir malzeme olmasından ve geniş açıklıkları geçilebilmesi kolaylığından dolayıdır. Bu kolaylıklar ise zıtlık kuramsal yaklaşımının tasarımda uygulanabilmesine ve özgün yapı mimarisinden farklı olarak yarı açık üst örtünün eğrisel formlarda tasarlanmasına imkân vermiştir. Ayrıca çatı ekinin köşelerde birer tane olmak üzere yalnızca dört düşey taşıyıcı ile statik dengesinin kurulması, lamine ahşap yapı malzemesi ile mümkün olmuştur. Tarihi yapılarda zeminin korunması da koruma ilkeleri kapsamına girmektedir. Çatı ekinin yapı ile tek temas ettiği yüzey, düşey taşıyıcılar ile avlu zemini arasındaki yüzeydir. Lamine ahşap ile minimum düzeyde düşey taşıyıcı kullanılması, yeni ek ile avlu zemini arasındaki temas yüzeyini de minimum seviyeye çekerek koruma ilkelerine uyum sağlanmıştır. Çatı ekinde kullanılan lamine ahşap malzemenin, doku olarak pürüzsüz bir yüzeye sahip olması ve yüzeyinde hiçbir farklı işçiliğin bulunmaması, ayrıntı olarak oldukça sade olduğunu göstermektedir. Böylece yeni ekin tarihi yapıdan daha geri planda kalması sağlanmıştır. Renk olarak doğal ahşap rengi kullanılarak alışılmışın dışına çıkılmamıştır. Yeni ekin hacmi mevcut yapının kapladığı hacmin %50'sinden daha azdır ve böylelikle yeni ek ile tarihi yapı arasında belli bir hacimsel oran mevcuttur (Şekil 8).

Yatayda düşey taşıyıcılar üzerine konumlanan eğrisel formda ana kirişlerin, doğrusal formda tali kirişlerle 90 derecelik açı yaparak birleşmesi sonucunda oluşan gridler dolulu ve boşluklu şekilde tasarlanmıştır. Çatı formunda güneşlenmenin en fazla olduğu yöne doğru eğim verilip bu kısımda meydana gelen gridler, lamine ahşap plakalarla kapatılmıştır. Böylelikle güneş ışıklarının yer yer avluya ulaşamayarak oluşturulan yarı açık mekânın gölgenmesi sağlanmış, kullanıcı konforu artırılmıştır.

Şekil 8. Tütün Hanın orta avlusu için önerilen lamine ahşap çatı örtüsü modellemesi

4. SONUÇ

Üst örtüler arkeolojik alanların koruma altına alınması ve sergilenmesi amacıyla tasarlandığı gibi, günümüzde kullanılan tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmeleri sonucu ortaya çıkan bazı mekân ihtiyaçlarını karşılamak için de kullanılabilir. Tarihi dokularda ya da arkeolojik alanlarda ortaya çıkarılan bütün kalıntıların ya da eserlerin yerinde sergilenmesi, mevcut dokunun olduğu yerde korunarak bu bölgelerin bir nevi açık hava müzesi haline getirilmesiyle sağlanabilmektedir. Gün yüzüne çıkarılan kalıntıların çevresel etkilere karşı korunması amacıyla üst örtüler/koruma çatıları tasarlanmaktadır. Çatı tasarımları sırasında tarihi dokuyla uyumlu olması ve tarihi dokudaki tahribatın en az olacak şekilde tasarımların yapılması büyük önem taşımaktadır (Uyar, 2008). Bu açıdan ahşabın doğal ve ekolojik bir malzeme olması tarihi dokularda tercih edilmesindeki en önemli etkenlerden birisidir. Lamine ahşabın tarihi dokuyla sağladığı uyumun yanı sıra geniş açıklık geçebilmesiyle birleşim/bağlantı noktalarının sayısını azaltarak tarihi alanlardaki tahribatı önlemesi sayesinde gerek Türkiye’de gerekse Dünya genelinde birçok tarihi alanda üst örtü tasarımında tercih edilmektedir. Bu araştırma kapsamında da bahse konu gerekçelerle, Gaziantep, Tütün Han’ın orta avlusuna, lamine ahşap bir üst örtü/gölgeleme elemanı tasarlanması amaçlanmıştır. Günümüzde kafenin bir uzantısı olarak kullanılan orta avlunun yanları açık bırakılacak şekilde üstten kapatılması, sıcak kuru iklim özelliği gösteren bölgede, yapının kullanıcılarının konfor koşullarını arttırması açısından önemlidir. Tasarlanan lamine ahşap üst örtüde, tarihi yapıya yeni ek yapılması konusundaki ulusal ve uluslararası mevzuat detaylı olarak incelenmiş ve ideal bir çatı ekinin parametreleri belirlenerek öneri çatı eki, ilgili mevzuat, bölgenin iklim verileri ve yapını güneşlenme açıları dikkate alınarak geliştirilmiştir. Bu araştırma kapsamında bahse konu önerinin geliştirilebilmesi için yapılan literatür araştırması ile örneklem yapı özelindeki analiz çalışmaları, benzer özellikteki diğer avlulu yapılarda yeni çatı eki tasarımlarında da yol gösterici olması açısından önemlidir. Her geçen gün bir başka çağdaş yapı malzemesi ve yapım tekniği ortaya konulmaktadır. Yeni malzeme ve tekniklerin güncel yapılarda doğru biçimde kullanılması önemli olduğu kadar özellikle tarihi yapılara çağdaş ek tasarımlarında geleneksel sistemlerle uyum içerisinde kullanılması da önemlidir. Bu nedenle tarihi yapılara çağdaş ek tasarımlarına ilişkin çalışmaların disiplinler arası biçimde yürütülmesinin, özellikle lisansüstü eğitim düzeyinde bu tür çalışmaların teşvik edilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, bu çalışmanın yapı bilgisi ve restorasyon anabilim dallarının işbirliğinde geliştirilen bir çalışma olması bağlamında bu tür çalışmalara örnek olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Al-Jameel, A. H. & Saffo, B. H. (2011). “Patterns of Additions to Old Buildings”, The Second International Conference on Conservation of Architecture, Urban Areas, Nature & Landscape: Towards a Sustainable Survival of Cultural Landscape- Heritage 2011, March 2011, 1-16, Amman, Jordan.

Anonim, Gaziantep İli Merkez Kültür Envanteri, (2005), Gaziantep Valiliği Yayınları, Gaziantep.

Anonim, Glulam Handbook Volume 1 (2013), The Swedish Forest Industries Federation, https://www.woodcampus.co.uk/wp-content/uploads/2019/05/GLU_HAND_VOLUME-1.pdf.

Anonim, Gaziantep (2016), Gaziantep Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Gaziantep.

Baghasingh, K. (2015), Sensitive Additions to Historic Buildings: A Primer, <https://www.heritageohio.org/2015/05/18/sensitive-additions-to-historic-buildings-a-primer/>.

Barutçu, N. (2020). “Çapraz Lamine Ahşap ve Betonarme Taşıyıcı Sistemli Tekil Konut Yapılarının Çevresel Etkilerinin Karşılaştırmalı Değerlendirmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Bilici, S. (2006). “Ahşap Konut Üretim Sistemleri; Almanya Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Bölük, E. & Kömüşçü, A. Ü. (2018). Köppen-Trewartha İklim Sınıflandırmasına Göre Türkiye İklimi, T.C Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Byard, P. S. (1998). The Architecture of Additions: Design and Regulation, W.W.Norton & Company, New York.

CHPDD, City of Houston Planning and Development Department (2015), Historic Preservation Manual, U.S. City of Houston, TX, <http://www.houstontx.gov/planning/HistoricPres/HistoricPreservationManual/index.html>.

Dibner, D.R. & Dibner-Dunlap, A. (1985). Building Additions Design, McGraw-Hill Book Company, New York.

Dişli, G. (2018). “New Additions to Existing Built Heritage and Their Contributions to Sustainable Development: Cases from Ankara, Turkey”. (Ed. Kabila Farisi Hmood), Urban and Architectural Heritage Conservation within Sustainability, ss. 1-22, IntechOpen Publishing, London.

GİKTİM, Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021), <https://gaziantep.ktb.gov.tr/TR-130351/hanlar.html>.

Grimmer, A. E. & Weeks, K. D. (2010). “New Exterior Additions to Historic Buildings: Preservation Concerns”, Preservation Briefs, 14: 1-16.

Grimmer, A. E.; Hensley, E.; Petrella, L. & Tepper, A. T. (2011). Secretary of the Interior's Standards for Rehabilitation, and Illustrated Guidelines on Sustainability for Rehabilitating Historic Buildings, U.S. Department of the Interior National Park Service Heritage Preservation Services, Washington, D.C.

GNC Wood Design (2021), <http://www.gncahsap.com/laminasyonlu-ahsap-kirislerin-cesitli-yapilarda-kullanimi/>.

Guzmán Torres, Z. N. (2009). “Historic Buildings and Contemporary Additions: The Elements of a Cohesive Design Relationship”, Yüksek Lisans Tezi, University of Maryland School of Architecture Planning Preservation, Maryland.

Herzog, T.; Natterer, J.; Schweitzer, R.; Volz, M. & Winter, W. (2004). Timber Construction Manual, Birkhauser, Germany.

ICOMOS, International Council on Monuments and Sites (1964). International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (The Venice Charter 1964), https://www.icomos.org/charters/venice_e.pdf.

ICOMOS, International Council on Monuments and Sites (1972). Third General Assembly, Budapest, Resolutions of the Symposium on the Introduction of Contemporary Architecture into Ancient Groups of Building, <https://www.icomos.org/publications/93towns7e.pdf>.

ICOMOS, International Council on Monuments and Sites, The Declaration of Amsterdam – 1975 Congress On The European Architectural Heritage 1975, <https://www.icomos.org/en/and/169-the-declaration-of-amsterdam>.

ICOMOS, International Council on Monuments and Sites (2003), Principles for the Analysis, Conservation and Structural Restoration of Architectural Heritage Charter, 14th General Assembly in Victoria Falls, Zimbabwe, https://www.icomos.org/charters/structures_e.pdf.

ICOMOS, International Council on Monuments and Sites (2010), New Zealand Charter for the Conservation of Places of Cultural Heritage Value,

https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/ICOMOS_NZ_Charter_2010_FINAL_11_Oct_2010.pdf.

ICOMOS, International Council on Monuments and Sites (2013), The Burra Charter, the Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance, <https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf>.

Kitek Kuzman, M.; Oblak, L. & Vratuša, S. (2010). "Glued Laminated Timber in Architecture", *Drvena Industrija*, 61(3): 197-204.

Köşklük Kaya, N. (2012). "İtalya'da Tarihi Yapılarda Yeni Ek Uygulamalarında Çağdaş Çatı ve Cephe Sistemleri ile Tasarım İlkeleri", 6. Ulusal Çatı & Cephe Sempozyumu, 12 -13 Nisan 2012, Uludağ Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, 1-7, Bursa. <http://catider.org.tr/pdf/sempozyum6/8.pdf>.

KTB, Kültür ve Turizm Bakanlığı (1999), İlke Kararı- Karar No: 660 / Karar Tarihi: 05.11.1999, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44311/ilke-karari--karar-no-660--karar-tarihi-05111999.html>.

KTB, Kültür ve Turizm Bakanlığı (2006), İlke Kararı- Karar No: 720 / Karar Tarihi: 04.10.2006, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44332/ilke-karari--karar-no-720--karar-tarihi-04102006.html>.

KTB, Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007), Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun Vakıflar Genel Müdürlüğü İdare ve Denetiminde Olan Cami, Mescit, Türbe vb. Kültür Varlıklarını Müdahale Biçimleri Uygulama ve Denetimi İle İlgili İlke Kararı 2007, <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/yazdir?549C7059D7FF142A3CF3B98AB092CB66>.

Moody, R. C. & Hernandez, R. (1997). "Glued-Laminated Timber". (Ed. Smulski, Stephen), *Engineered Wood Products-A Guide for Specifiers, Designers and Users*, pp. 1-1 – 1-39, WI: PFS Research Foundation, Madison.

NPS, National Park Service, U.S. Department of the Interior (1990), *The Secretary of the Interior's Standards for Rehabilitation and Guidelines for Rehabilitating Historic Buildings*. Preservation Assistance Division, Washington, D.C.

NPS, National Park Service U.S. Department of the Interior (1999a), *Technical Preservation Services, ITS Number 3, New Additions to Mid-Size Buildings*, July, <https://www.nps.gov/tps/standards/applying-rehabilitation/its-bulletins/ITS03-Additions-MidSizeBuildings.pdf>.

NPS, National Park Service U.S. Department of the Interior (1999b), *Technical Preservation Services, ITS Number 10, Exterior Stair/Elevator Tower Additions*, July, <https://www.nps.gov/tps/standards/applying-rehabilitation/its-bulletins/ITS10-StairTowers.pdf>.

NPS, National Park Service U.S. Department of the Interior (2001), *Technical Preservation Services, ITS Number 18, New Additions to Mid-size Historic Buildings*, <https://www.nps.gov/tps/standards/applying-rehabilitation/its-bulletins/ITS18-Additions-MidSizeBuildings.pdf>.

NPS, National Park Service U.S. Department of the Interior (2006a), *Technical Preservation Services, ITS Number 37, Rear Additions to Historic Houses*, <https://www.nps.gov/tps/standards/applying-rehabilitation/its-bulletins/ITS37-Houses-RearAdditions.pdf>.

NPS, National Park Service U.S. Department of the Interior (2006b), *Technical Preservation Services, ITS Number 36, Rooftop Additions*, <https://www.nps.gov/tps/standards/applying-rehabilitation/its-bulletins/ITS36-Rooftop-Additions.pdf>.

NPS, National Park Service U.S. Department of the Interior (2007a), *ITS Number 47, Rooftop Additions on Mid-Size Historic Buildings*, <https://www.nps.gov/tps/standards/applying-rehabilitation/its-bulletins/ITS47-RooftopAdditions-MidSizeBuildings.pdf>.

NPS, National Park Service U.S. Department of the Interior (2007b), *Technical Preservation Services, ITS Number 45, Adding or Modifying Fly Lofts on Historic Theaters*, <https://www.nps.gov/tps/standards/applying-rehabilitation/its-bulletins/ITS45-Theaters-Lofts.pdf>.

NPS, National Park Service U.S. Department of the Interior (2009), *Technical Preservation Services, ITS Number 53, Designing New Additions to Provide Accessibility*, <https://www.nps.gov/tps/standards/applying-rehabilitation/its-bulletins/ITS53-Additions-Accessibility.pdf>.

OAG, Obruk Araştırma Grubu (2012), *Gaziantep Yeraltı Yapıları Envanteri 2012 Raporu*,

https://www.researchgate.net/publication/337001493_GAZIANTEP_YERALTI_YAPILARI_ENVANTER_i_2012_RAPORU.

Özuslu, E. (Ed.) (2016). Şehr-i Ayntab-ı Cihan Gaziantep, Gaziantep Valiliği, Gaziantep.

Semes, S. W. (2007). “Differentiated”and“Compatible”: Four Strategies for Additions to Historic Settings”, Forum Journal & Forum Focus, 21(4), <https://forum.savingplaces.org/viewdocument/differentiated-and-compatible>.

Sönmez, A. (2021). “Tarihi Yapı ve Ek Yapı İlişkisinde Çağdaş Yaklaşımlar Alman Tarih Müzesi ve Çağdaş Ek Yapısı”, Yapı Mimarlık Tasarım Kültür Sanat Dergisi, 2021, <https://yapidergisi.com/tarihi-yapi-ve-ek-yapi-iliskisinde-cagdas-yaklasimlar-alman-tarih-muzesi-ve-cagdas-ek-yapisi/>.

Tanaç Kiray, M. & Yılmaz Karaman, Ö. (2006). “Tarihi Yapılara Çağdaş Ekler”, Çatı ve Cephe, 2006, http://www.cativecephce.com/yayin/631/tarihi-yapilara-cagdas-ekler_18599.html.

Tanaç Zeren, M. (2010). Tarihi Çevrede Yeni Ek ve Yeni Yapı Olgusu, Çağdaş Yaklaşım Örnekleri, Yalın Yayıncılık, İstanbul.

UNESCO, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (2005), Fifteenth General Assembly of States Parties to the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, Paris, whc.unesco.org/document/6814.

Uyar, O. (2008). “Arkeolojik Alanlarda Koruma Çatıları ve Gezi Platformlarının Düzenlenmesi: Apollon Klarios Bilicilik Merkezi Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı, Vakfiye Arşivi.

White, A. M. (2018). “Defining Appropriateness: An Analysis of the Secretary of the Interior’s Standards on Additions to Historic Structures and Its Impact on the Practice of Architecture, Development and Preservation”, Columbia University, Graduate School of Architecture Planning and Preservation, New York.

Yavuz, Z. & Yıldırım, M. T. (2020). “Analyses of Contemporary Architectural Designs Attached to Historical Buildings”, Gazi University Journal of Science, Part B, Arts Humanities Design and Planning, 8(4): 747-760.

Yüceer, H. (2005). “An Evaluation of Interventions in Architectural Conservation: New Exterior Additions to Historic Buildings”, Doktora Tezi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Yüceer, H. & İpekoğlu, B. (2012). “An Architectural Assessment Method for New Exterior Additions to Historic Buildings”, Journal of Cultural Heritage, 13(4): 419–425.

